

NA CESTĚ K EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLUPRÁCI

ČS. PŘÍSPĚVEK V EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ KOMISI

Juraj Králík

V posledních dnech dubna skončilo v Ženevě XXII. plenární zasedání Evropské hospodářské komise (dále jen EHK), regionálního orgánu OSN pro rozvoj celoevropské hospodářské spolupráce.*) Plénium, konané letos na ministerské úrovni, jednomyslně přijalo významný dokument, kterým se rozvoji celoevropské hospodářské spolupráce otevírají doposud nebývalé potenciální perspektivy, a co je nejdůležitější, v souvislosti s organizováním této spolupráce přiznávají EHK vážné politické a organizační úkoly.

Představitelé evropských vlád vycházejí v *Deklaraci* jubilejního zasedání EHK z toho, že „významný vývoj, který nastal v poslední době na poli politického, hospodářského, průmyslového, zemědělského a vědeckého i technického života oblasti (Evropy), naléhavě vyžaduje všestranné spolupráce, na níž do značné míry závisí další hospodářský rozvoj a blahobyt národů“.¹⁾

Toto konstatování, spolu s přesvědčením autorů, že „kromě spolupráce na dvoustranném základě a uvnitř hospodářských seskupení je nutno učinit více pro rozvoj spolupráce na mnohostranném základě“, potvrzuje správnost stanovisek těch zemí, které i v minulosti vynakládaly aktivní úsilí k tomu, aby se práce Evropské hospodářské komise stále více rozšiřovala.²⁾

Československo stálo od zrodu Evropské hospodářské komise v řadách těch, kteří toto přesvědčení nejenom proklamovali, ale také uskutečňovali. Na XX. plenárním zasedání komise, tj. dva roky před přijetím uvedené Deklarace, uplatnila čs. delegace *Memorandum k rozvoji celoevropské hospodářské spolupráce*, ve kterém se konstatovalo, že „plné využití mohutného rozvoje vědy a techniky, jež charakterizuje současnou etapu vývoje, vyžaduje sjednoceného úsilí velkých lidských kolektivů, čehož lze za současného uspořádání světa dosáhnout rozvojem spolupráce mezi národy“.³⁾

*) Uveřejňujeme článek Juraje Králíka a i když jsme si vědomi, že jsou v něm problémy evropské hospodářské spolupráce nutně zjednodušeny, neboť široká problematika hospodářské spolupráce je demonstrována pouze na základě jednoho regionu, a dále že autor upouští od výkladu základní stránky této spolupráce, jíž je zahraniční obchod.

¹⁾ Text Deklarace je obsažen v *Dokumentu OSN E/ECE/663*, str. 34.

²⁾ Srovnej Otto Klička, *Překonat ekonomický rozkol Evropy*, Rudé právo 11. 0. 1967.

³⁾ Text memoranda viz *Dok. E/ECE/578 z 27. dubna 1965*.

A jelikož „studium a koordinace rozvoje jednotlivých národních ekonomik v souladu s nově cítěnou potřebou mezinárodní dělby práce vyžaduje organizovaného úsilí těch orgánů, které jsou povolány k tomu, aby rozvoji regionální hospodářské spolupráce napomáhaly na co nejširší a nejuniverzálnější bázi“, obsahovalo čs. memorandum také zdůvodněný názor příslušných čs. míst, že by se činnost EHK měla v současné době koncentrovat „na studium možností dalšího rozvoje celoevropské hospodářské a vědeckotechnické spolupráce, tak jak tyto možnosti vyplývají z postupujícího rozvoje vědy a techniky ve světě; na racionální využívání přírodních a energetických zdrojů; na identifikaci oblastí celoevropské součinnosti v různých oborech průmyslové výroby a na studium důsledků současného vědeckotechnického pokroku a tendencí mezinárodní dělby práce pro mezinárodní obchod a jeho intenzivní využití pro urychlení hospodářského rozvoje a řešení současných ekonomických problémů rozvojových oblastí světa“.

Pokud se týká vytvoření podmínek pro realizaci těchto cílů, obsahuje memorandum zásadu, kterou možno považovat za nutné východisko pro další práci EHK, že totiž „žádoucí vývoj v Evropě předpokládá na jedné straně *pocit jistoty* v mezinárodních vztazích, na straně druhé však účelné rozvíjení mezinárodní spolupráce od jednotlivých dílčích a izolovaných opatření ke společnému regionálnímu ekonomicko-organizačnímu úsilí s perspektivou možného vývoje k celosvětovým projektům“.

Deklarace přijatá na XXII. zasedání EHK tento čs. dokument znovu aktualizuje a zvýrazňuje, a bude proto jistě zajímavé blíže osvětlit, které problémy vedly k počátku čs. iniciativy v EHK, a zvážit další možnosti konkretizace návrhů, obsažených v memorandu.

Evropská hospodářská komise OSN se ustavila v roce 1947 z rozhodnutí Hospodářské a sociální rady OSN z března téhož roku.⁴⁾ Vznikla jako výraz objektivně motivované snahy lépe koordinovat poválečné multilaterální ekonomické orgány, jakými byla *Evropská organizace pro uhlí, Evropská organizace pro vnitrozemskou dopravu a Nouzový ekonomický výbor pro Evropu*.⁵⁾ Vznik Komise byl však objektivně nutný i proto, aby země, které druhou světovou válkou utrpěly nejvíce, mohly účinně spojit své síly k výstavbě nové, ekonomicky i politicky stabilnější Evropy, než byla ta, která vznikla po I. světové válce. Právě proto také chtěly tyto země plně využívat EHK od počátku k maření plánů zaměřených na rozdělení kontinentu na přísně od-

⁴⁾ Res. 36/IV z 28. března 1947. Podrobný přehled činnosti prvních osmi let EHK podávají: David Wightman, *Economic cooperation in Europe*, London, Stevens and Sons, 1966; *The Economic Commission for Europe: The First Ten Years*: UN Doc. E/ECE/291 a *Fifteen Years of Activity of the Economic Commission for Europe 1947—1962* — UN Publications, Sales No 64. II. E. 6.

⁵⁾ European Coal Organisation (ECO), European Central Inland Transport Organisation (ECITO) a Emergency Economic Committee for Europe (EECE). Blíže se problémem zabývá W. W. Rostow, *The Economic Commission for Europe*, International Organisations, Sv. III, 1949, str. 255, a B. A. Aicard, *ECO 1945—1947*, Brief Description and History. London 1948. Československo bylo členem ECO, ECITO a pozorovatelem v EECE. Bylo také členem pracovní skupiny podvýboru HSR, který ustavení EHK připravoval. Viz *E/EMP/Sub. 1/40*.

dělená zájmová společenství, což pro Evropu té doby, která si svůj význam ve světě také po II. světové válce udržovala ne počtem obyvatel a rozlohou, ale především vysokou výrobní kulturou, vědou a technikou a vysokou produktivitou práce, znamenalo veliké nebezpečí z hlediska dalšího vývoje.⁶⁾

Proto možno litovat, že kvantitativní narůstání pozitivních prvků v aktivitě EHK, které mohly značně přispět k realizaci kvalitativně nové Evropy, bylo po tomto nadějném začátku zmrazeno jediným negativním aktem: vyhlášením doktríny, která našla v ekonomické oblasti svůj výraz v *Marshallově plánu pomoci Evropě*, jehož autor sice teoreticky vyhlášoval, že „plán není namířen proti žádné zemi nebo doktríně, ale hlavně proti hladu, bídě, bezraději a chaosu“⁷⁾ v praxi však napomohl rozdělení Evropy. Studená válka pak znesnadnila realizaci akutních a velmi aktuálních cílů, které poválečný ekonomický vývoj v Evropě naléhavě vytyčoval.⁸⁾

První vývojová etapa EHK byla tudíž negativně poznamenána snahou USA o obnovení, respektive udržení politického a ekonomického vlivu v některých částech Evropy. Tento stav zhoršila ještě válka v Koreji. V důsledku těchto skutečností se situace v EHK mimořádně politicky vyostřila a organizace spolupráce v Evropě začala prakticky stagnovat vůbec.

Po ukončení války v Koreji začal v EHK nový život. Zejména od roku 1954 dochází v důsledku návrhů socialistických zemí k aktivizaci činnosti mnoha výborů, což postupně vytvářelo předpoklady také pro intenzifikaci práce Komise na vyšší úrovni, na plénech EHK. Na tomto fóru předložila delegace SSSR již v roce 1956 návrh na uzavření *Celoevropské smlouvy o hospodářské spolupráci* a o rok později přepracovanou verzi tohoto návrhu, obsahující projekty na rozšíření spolupráce v evropské energetice, v zahraničním obchodě, v úvěrové politice apod. Spolu s delegacemi dalších socialistických zemí předložila sovětská delegace na XIV. a XVI. plénu EHK návrh na vytvoření celoregionální obchodní organizace, respektive projekt rozvoje spolupráce EHK s regionálními komisemi OSN v Asii, Africe a Latinské Americe.⁹⁾

Návrhy zemí socialistického společenství na aktivizaci činnosti EHK narážely zpočátku na houževnatý odpor delegací hospodářsky nejvyspělejších

⁶⁾ Prof. Jean Siotis považuje ve své studii *ECE in the Emerging European System* za nutné zdůraznit, že EHK plnila funkci „mála mostů“, které v Evropě existovaly v době, kdy její rozdělení bylo mnohými považováno za trvale daný fenomén evropského poválečného systému. (Viz *International Conciliation*, January 1967/No 561, str. 6.)

⁷⁾ Viz projev gen. Marshalla v *Documents on International Affairs*, 1947—48, R. I. I. A. 1952.

⁸⁾ „Marshallův plán“ byl v Evropě, zejména levicovými kruhy Francie (viz reakci Léona Bluma v *Le Populaire* z 8. 6. 1947), skandinávskými zeměmi (*New York Times* z 20. 6. 47) a také v PŘR (projev O. Langeho dne 22. 6. 1947 v OSN) a v ČSSR (*The Times*, 20. 6. 47) považován za součást pomoci OSN, která bude poskytována kontinentu jako celku (v rámci aktivity EHK), tj. že nepovede k rozdělení Evropy. Odmitavé stanovisko USA k univerzalitě plánu a jejich pokusy zasahovat do suverénních práv některých zemí způsobily, že Marshallův plán spolu s Trumanovou doktrínou zahájily proces ekonomického a politického rozdělení Evropy na dva tábory (viz také Doreen Warrinen, *Revolution in Eastern Europe*, Turhstle Press, London 1950, str. 165).

⁹⁾ Viz *Dok. EHK E/ECE/187; E/ECE/203*, respektive *E/ECE/237* (str. 34 a 35), *E/ECE/283*, str. 39—46. K otázce celoregionální obchodní organizace viz *E/ECE/356*, str. 27 a 42, k rozvoji interregionální spolupráce str. 46.

zemí západní Evropy a USA.¹⁰⁾ Tento odpor byl zřejmě motivován především snahou USA o posílení ekonomického základu „atlantické aliance“ (OECD a později EHS) i úsilím největších monopolů USA pevněji se na evropském kontinentu usadit. Po organizačním upevnění OECD a v důsledku známého vývoje vztahů USA k EHS se odpor určitých zemí k aktivizaci EHK postupně snížil. Počátkem šedesátých let začaly některé, zejména menší evropské země projevovat ochotu k přijímání i k navrhování některých témat k projednání na plénech či v odborných orgánech (výborech) EHK. Tak na XVI. plénu EHK přednesla delegace Rakouska vlastní návrh rezoluce týkající se jednotného vodního systému v Evropě; sekretariátu EHK byla dána možnost vypracovat projekt spojení existujících energetických soustav; začalo se pracovat na návrhu spojení mezinárodních os říční plavby v jediný systém evropských kanálů; byla ustavena skupina expertů sedmi států k projednání konkrétních opatření ke zlepšení podmínek pro rozvoj obchodu na geografické pozici Východ-Západ apod.¹¹⁾

Subjektivně motivovaný akt, diktovaný negativistickou koncepcí jedné země vůči regionálnímu orgánu OSN, nemohl tudíž zastavit přirozené narůstání stimulů k celoevropské ekonomické spolupráci. Tato spolupráce začala totiž již podněcovat výrobní aplikace významných vědeckotechnických poznatků, jež například umožňovaly také v Evropě záměnu pevných paliv naftou a plynem, vedly k hromadnému zavádění mechanizace a automatizace v těžebním a obráběcím průmyslu, k substituci oceli hliníkem a záměně organických látek umělými substráty. Široká škála aplikace nových poznatků pokrokové vědy na našem kontinentu přitom na sebe organicky navazovala, vedla k podstatnému zvýšení produktivity práce a v důsledku toho také ke zvýšení technologických optim v seriové výrobě. Nová výrobní situace se přirozeně projevila v další koncentraci výrobních sil a v zesílení tendencí svazovat národní ekonomiky v internacionální celky, jejichž politicko-ekonomickým výrazem se stala subregionální seskupení. Politické tendence k vytváření větších integrovaných seskupení států měly tak základ v přirozeném rozvoji evropského hospodářství.

Ani nová, nutně ohraničená, integrovaná seskupení v západní Evropě však nemohla dlouho odolávat antitezi vlastního vývoje, to jest objektivně motivovanému zájmu jednotlivých členských zemí konzultovat a případně také koordinovaně řešit ekonomické problémy, které svým rozsahem a významem přesahovaly rámec umělých konfinací. Začala se akutně pocítovat nutnost širšího celoevropského fóra, s vhodnou politickou, oběma stranám vyhovující organizací a procedurou.

V mohutném narůstání vědeckotechnologických a ekonomickotechnických stimulů je proto nutno vidět primární faktor, který začal před EHK stavět, přes politicky značně pregnantní diferenciaci obou členských skupin zemí, nové dalekosáhlé společné cíle, zejména v oblasti evropské infrastruktury a

¹⁰⁾ Negativní postoj USA k EHK byl až do XXI. pléna natolik důsledný, že jeden ze známých poradců administrativy, Zbigniew Brzezinski, ještě v r. 1965 navrhuje zřízení nového orgánu pro rozvoj ekonomické spolupráce v Evropě (v podstatě se stejnou kompetencí jako EHK), přičemž existenci regionální komise OSN nebere vůbec na vědomí. Viz *Alternative to Partition* (N. Y. Mc. Graw-Hill, for the Council on Foreign Relations, 1965).

¹¹⁾ Viz E/4329, str. 11, 18 a 23.

energetiky, v přepravě hromadných substrátů, při společném využívání surovinových a vodních zdrojů, při výměně zkušeností ze sféry mechanizace a automatizace těžebního a zpracujícího průmyslu, v hutní výrobě a při rozvoji celoevropského obchodu.

Sekundárně začal v té době podněcovat práci EHK další významný činitel: ekonomické důsledky sociálních revolucí, které počátkem šedesátých let proběhly téměř ve všech bývalých koloniálních zemích. Národně osvobozené revoluce, odehrávající se na územích vzdálených Evropě často tisíce kilometrů, zdůvodnily mezinárodní pertraktaci návrhů na nové rozdělení trhů, na spravedlivější mezinárodní dělbu práce i na urychlení ekonomického rozvoje nově vzniklých suverénních států. Před Komisí vstval úkol všemožně a všestranně tomuto vývoji napomáhat tak, aby se do „třetího světa“ nedostala pouze nejmodernější technika, ale také nejnovější ekonomické a organizační poznatky. To vše mělo především vést k tomu, aby se nové státy, respektive jejich subregionální celky vyhnuly případnému opakování těch chyb, kterých jsme se v Evropě, právě v důsledku nedostatečné spolupráce a kooperace, při poválečném budování evropských ekonomik dopouštěli.

Nová situace přinesla i nové úkoly pro československou zahraniční politiku. Bylo nutno provést analýzu intenzity a směrů působení nových ekonomických tendencí na zaměření zahraničně politických koncepcí západoevropských zemí v oblasti rozvoje vnějších ekonomických vztahů, vypracovat československé stanovisko a případně také vhodnou iniciativu pro multilaterální fórum.

Výsledkem těchto rozborů a úvah byly pak čs. iniciativní návrhy, obsažené v *Memorandu k rozvoji celoevropské hospodářské spolupráce*, předloženém čs. vládou EHK v roce 1965. Tímto memorandem přešla čs. vláda na fóru EHK oficiální i méně oficiální iniciativy vládnoucích kruhů některých vyspělých kapitalistických států, které se — po vzoru Marshallova plánu — snažily znovu vnést rozkol do evropské spolupráce, vylučující z projektů této spolupráce některé východoevropské státy, zejména Německou demokratickou republiku.¹²⁾

Československé memorandum aktivizovalo činnost EHK v několika výše již naznačených směrech. Požadovalo však zejména: dobudovat regionální orgán OSN tak, aby byl připraven plnit úkoly, které ho v současné době očekávají při rozvoji ekonomické a vědeckotechnické spolupráce; zintenzivnit studijní činnost Komise ve směru racionálního využívání přírodních a energetických zdrojů kontinentu; pracovat na rozvoji evropské infrastruktury a studovat odraz tendencí moderní mezinárodní dělby práce na rozvoj regionálního obchodu.

Pokud se týká oblasti vědy a techniky, vycházelo memorandum z toho, že se ve světě neustále objevují nové vymoženosti vědy a techniky, jejichž dobrodiní může využívat jenom část lidstva, neboť výzkum je velmi drahý.¹³⁾

¹²⁾ V tomto směru je charakteristické organizační rozpracování Brandtova memoranda, *Jakschův plán partnerství Západu s východní Evropou* z ledna 1965. Studie zpracovává atraktivní stránky Brandtova memoranda, zejména problém úvěrové pomoci NSR ve výši 30 miliard DM všem evropským socialistickým zemím s výjimkou NDR a SSSR.

¹³⁾ Podle západoněmeckých pramenů bylo možno pořídit Faradayovu laboratoř za 100 DM, Hertzovu za 10 000 DM; zařízení dnešní výzkumné fyzikální laboratoře však vyžaduje více než 5 miliónů DM.

Rovněž nelze obrovskou produkci lidského genia organizovat tak, aby nedošlo ke zbytečným duplicitám a ztrátám v důsledku nedostatečné informovanosti a registrace. Organizací a aplikací poznatků bouřlivě vědeckotechnické revoluce naší doby proto provádějí již téměř ve všech evropských zemích a v USA státem dotované vědecké a technické instituce, přičemž o mezinárodní koordinaci vědeckotechnického výzkumu se snaží rovněž některé subregionální organizace, například OECD a RVHP.

Mnohé z členských zemí EHK proto ocenily myšlenku koordinovat otázky vědeckotechnického výzkumu, obsaženou v čs. memorandu, a přijaly na XXII. plenárním zasedání EHK rezoluci, jejíž provedení povede k soustavnějším schůzkám zástupců výzkumných organizací a k výměně zkušeností, k nimž jejich země při organizaci a provádění vědeckotechnického výzkumu došly.¹⁴⁾ Bylo by jistě naivní se domnívat, že zástupce každé země nezištně a veřejně přednese nejnovější výsledky bádání ve své zemi a ve všech oblastech výzkumu. Avšak stejně jako na příklad soustavná setkání vedoucích národních statistických institucí vedla k ustanovení stále *Konference evropských statistiků*, která již několik let aktivně přispívá ke zlepšení metod a systémů statistické činnosti v evropských zemích a v USA, mohou také skromné začátky ve schůzkách vedoucích činitelů vědeckotechnického výzkumu postupem doby změnit příslušný útvar EHK v "clearing haus" v oblasti vědeckého výzkumu a jeho výsledků.

S otázkou vědeckotechnického výzkumu dále souvisí jeden ze základních problémů urychlení vědeckotechnického rozvoje naší společnosti vůbec: otázka vývoje elektronkových počítačů, jež se v současné době staly fenoménem pokroku a symbolem „atomové“ revoluce ve všech vyspělých státech světa. Výzkum v oblasti aplikace matematických metod na ekonomickou skutečnost je však materiálně daleko náročnější než výzkum v jiných výrobních oblastech. Není také jistě náhodné, že z cca 50 000 velkých počítačů, instalovaných v současné době ve vyspělých kapitalistických státech, jsou více než dvě třetiny v kapitálově nejsilnější zemi — v USA.¹⁵⁾ Bylo proto jenom logické, že jak menší země Západu, tak také některé větší státy velmi příznivě přijaly další čs. iniciativu v EHK, jejíž základ tvořila myšlenka *přeměny čs. národního výpočetního střediska v regionální (evropské) výzkumné centrum výpočetní techniky*. Československé národní výpočetní středisko v Bratislavě, které bude dotováno elektronkovým počítačem nejnovější generace, má v budoucnu organizovat mezinárodní výměnu zkušeností národních středisek výpočetní techniky, provádět výzkum v oblasti automatizace zpracování dat v ekonomice, statistice a plánování a postupně plnit také funkci školícího ústavu v oblasti aplikace matematických metod na ekonomické úvahy, při ekonomickém modelování, statistické dokumentaci apod.

Ná tuto oblast již existující spolupráce navázaly perspektivní úvahy obsažené v memorandu a týkající se umožnění výměny zkušeností a případně také závaznějších konzultací — při stanovování dlouhodobějších plánů rozvoje jednotlivých evropských národních ekonomik.¹⁶⁾ Stejně jako ve sféře sta-

¹⁴⁾ Res. 14 (XXII) viz *Dok. ECE (XXII) L. 34*, str. 16.

¹⁵⁾ Koncem roku 1964 měly instalovaných samočinných počítačů na milión obyvatel: USA 84,1; Švýcarsko 26,7; Švédsko 19,3; NSR 17,9; Francie 16,3; VB 11,9; Itálie 11,7; ČSSR 1,8; PLR 1,2; MLR 0,9. Materiál ÚKLKS z května 1966. ÚKLKS Praha.

¹⁶⁾ Tato iniciativa byla do značné míry inspirována názorem „otce“ kybernetiky

tistiky by šlo nejprve pouze o nezávazná setkání vedoucích funkcionářů a odpovědných činitelů národních plánovacích orgánů, později však také o cílevědomější stanovení optimálního modelu ekonomického rozvoje evropského kontinentu jako celku. Předpokládá se, jedním slovem, dlouhodobější program, který by do zkoumání vývojových trendů evropské vědy a technologie (a zejména důsledků, které tento vývoj vyvolá ve struktuře evropské ekonomiky) zapojil nejvýznamnější vědce, technology a sociology a sestavil na základě jejich názorů optimální bilanci potřeb a možností Evropy na dobu delší než jedna dekáda. Optimální model rozvoje Evropy by sekretariát EHK konkretizoval v těsné spolupráci s příslušnými národními plánovacími orgány členských zemí. Ani aplikace tohoto modelu by samozřejmě nebyla pro evropské země závazná, model by však posloužil velmi dobře těm zemím, které si své dlouhodobé plány rozvoje stanovují v konfrontaci nejenom s vlastní ekonomickou skutečností, ale také vzhledem k vývoji evropského regionu jako celku.

Obdobnou studii zaměřenou na potřeby rozvojového světa zpracovává plánovací centrum OSN v New Yorku. Iniciativa uplatněná v EHK tvořila prvek vhodně ji doplňující z jiného hlediska a XXII. plénum také proto přijalo příslušnou rezoluci jednomyslně.¹⁷⁾

Neméně časové je *studium možnosti realizace celoevropských projektů*. Ty by usnadnily řešení zejména energetických problémů, které se budou stále častěji projevovat jako napětí mezi neustálým růstem potřeb a postupně se zmenšujícími možnostmi uspokojovat tyto potřeby v Evropě současnými prostředky. Ukazuje se zde několik konkrétních možností, zejména účelnost propojení obou existujících elektro-energetických systémů: západoevropského UCPT (zahrnuje Benelux, NSR, Francii, Itálii, Rakousko, Švýcarsko) a východoevropského, jež tvoří centrální rozdělovač RVHP v Praze s výkonem asi 20 milionů kW.

Obě soustavy jsou přitom již fakticky propojeny, neboť existuje již výměna elektrické energie mezi ČSSR a Rakouskem. Podle principu, že to, co je možné mezi dvěma zeměmi, není zásadně nemožné ani mezi dvěma skupinami zemí, by se tedy mělo na základě československo-rakouských zkušeností v budoucnu uvažovat o dalším bilaterálním a později multilaterálním rozšíření již existující vzájemné havarijní a špičkové výpomoci, jakož i o postupném navazování vzájemné spolupráce při výměně elektrické energie zemí s odlišnou skladbou elektráren.¹⁸⁾ Úkolem EHK tudíž zůstává i nadále studovat možnosti tohoto propojení, navrhnout nejvýhodnější technická řešení a doporučit vládám, aby provedly konkrétní opatření k realizaci projektu.¹⁹⁾

Analogicky k elektro-energetickým systémům vznikly v Evropě také dvě soustavy ropovodů. Předběžně jsou jejich konečnými body Ingolstadt v NSR,

v USA, Norbertem Weinerem, který dokazuje, že stejně jako otázka, „jak určitých cílů dosáhnout“, je pro lidstvo důležitá i odpověď na otázku, „jaké cíle si vůbec máme stanovit“. (*The Human Use of Human Beings*). Ne náhodou obsahovala proto čs. iniciativa na XXII. plénu EHK výzvu, abychom kromě populárního „know-how“ věnovali důležitou pozornost také elementu „know-what“.

¹⁷⁾ Res. 7 (XXII) viz *Dok. ECE (XXII) L. 34*, str. 8.

¹⁸⁾ Některé země s převahou vodních elektráren mají přebytky elektrické energie v jarních a letních měsících; jiné země s převahou elektráren tepelných by jim zase výměnou mohly poskytovat elektrickou energii v těch ročních obdobích, v nichž je nedostatek vody.

¹⁹⁾ Přehled o dosavadní práci EHK v této oblasti podává *Dok. E/4177*, str. 83.

Bratislava v ČSSR a Štětín v Polsku. K západnímu systému, jehož základ tvoří tři větve soustřeďující se v Bavorsku²⁰⁾, nutno přičíst také menší zásobovací linku z Rotterdamu a Wilhelmshavenu vedoucí podél přístavů na Rýně a Mohanu i plánované napojení Rakouska na „transalpský“ naftovod, který má končit ve Vídni.

Plány i parametry naftovodního systému RVHP, právě tak jako výkon dvou starších ropovodů (z Marseille a Janova) jsou dostatečně známé. „Transalpská“ větev, jejíž provoz bude zahájen letos, povede od Jadranu přes rakouské Alpy do Bavorska. Jeho délka bude téměř 500 km a protne 166 řek, 154 cest a 26 železničních tratí. Počáteční kapacita ropovodu bude asi 500 tisíc barelů denně, může se však později zvýšit až na milión barelů.²¹⁾

Propojení obou systémů by vytvořilo dobré předpoklady rovněž pro rozvoj celoevropského obchodu. Jak je známo, má těžba nafty v SSSR vzrůst do roku 1970 na téměř 400 miliónů tun a do roku 1980 na 700 miliónů tun ročně. Rakousko i NSR budou po vyčerpání svých vlastních zásob²²⁾ jistě ochotnými odběrateli. Právě tak Itálie, která se má dokončením „transalpského“ ropovodu prakticky napojit na rakouský systém, by mohla být vděčným zákazníkem. Sovětská nafta by tudíž propojením ropovodů prakticky získala vstup na západoevropské trhy nejpřirozenějším a nejlevnějším způsobem, což by jistě jenom dále zvýšilo význam ekonomického potenciálu zemí socialistického společenství v regionálním i světovém průměru.

Pokud jde o rozšíření evropských plynovodů, je známo, že se perspektivně uvažuje zásobovat některá místa v Rakousku a NSR nejenom z vlastních zdrojů, ale také například z holandských a jiných severomořských vysoce rentabilních ložisek. Tyto náměty i další projekty, připravované v rámci RVHP, které povedou k využití bohatých nalezišť v SSSR, vytvářejí tudíž předpoklady pro studium vzájemného propojení západních a východoevropských plynovodů, v podstatě podle námětů, které jsme již uvedli v souvislosti s propojením soustav ropovodů.

Každá z evropských zemí je také nesporně zainteresovaná na efektivnosti využití vnitroeuropejských spojů. Tento zájem staví v EHK do popředí úkol studovat důsledněji než doposud možnosti uceleného systému vnitroeuropejské dopravy včetně propojení evropských vodních cest a navrhovat účinná opatření k jeho vybudování.

Letmý pohled na síť evropských cest nám přitom odhalí velmi zajímavou skutečnost: systém západoevropských dálnic končí v současné době ve Vídni, respektive má pokračování v Německé demokratické republice (Drážďany) a v Polsku (Štětín, Vratislav). Systém dálkových silnic SSSR končí v Brestu, na západních hranicích Zakarpatské Ukrajiny a na západ od Oděsy. Bylo by proto účelné a logické zaplnit tuto mezeru vybudováním dálnice napříč ČSSR (Norimberk — Praha — Bratislava — Užhorod), napříč Polskem (Vratislav — Varšava — Brest) a napříč Maďarskem a Rumunskem (Vídeň — Bukapešť — Bukurešť — Oděsa).²³⁾ Realizace studie by přitom mohla být v bu-

²⁰⁾ První větev začíná v Marseille, druhá v Janově a třetí — transalpská — v Ters-tu.

²¹⁾ *Transalpine Oil Pipeline*, New York Herald Tribune ze 2. 11. 1966.

²²⁾ Při stejném podílu uhlí se roční přírůstek potřeby energie v NSR odhaduje na 5 až 10 miliónů tun nafty.

²³⁾ Přehled o dosavadní aktivitě EHK v oblasti propojení evropských silnic podává *Dok. E/ECE/622*, str. 18., respektive *E/ECE/422*.

doucnu vyhlášena za meziregionální (evropsko-asijský) projekt, protože systém evropských dálnic by se postupem doby napojil na systém silnic v Asii, budovaný za využití prostředků technické pomoci OSN.²⁴⁾

Rovněž ve vnitrozemské vodní dopravě možno navázat na velkorysá řešení, která se již v jednotlivých zemích, účastnících se prací EHK, provádějí. Kanál Volha—Baltické moře a kanály Rýn—Mohan—Dunaj, Dunaj—Odra a Dunaj—Labe by mohly tvořit velký distribuční okruh v nákladní vodní dopravě mezi západní a východní Evropou. Po kanálu Volha—Baltické moře se totiž plaví námořní lodě o kapacitě až 5 000 BRT napříč SSSR do Černého a Kaspického moře a lodě stejné tonáže se budou moci plavit po Dunaji až do Bělehradu, jakmile bude ukončena přehrada na Železných vratech. Kanálem Rýn—Mohan—Dunaj (po překonání úseku mezi Bambergem a Řeznem) bude tudíž možno spojit lacinou vodní cestou — napříč Evropou — Severní moře s mořem Černým a tuto osu dále rozšířit vybudováním kanálu Dunaj—Odra a Odra—Labe, který by měl svůj význam nejen pro ČSSR.

Pro nejbližší dobu by měly být tedy v EHK vypracovány některé dílčí technickoekonomické studie, aby se zjistily směry, objemy a struktury přepravovaných substrátů a tranzitů, optimální délky plavebních období (tzv. teplotní režimy), a získány také podklady pro studie, zabývající se zvýšením splavnosti Dunaje, Odry a Labe. Po provedení těchto studií by měl příslušný odborný orgán EHK navrhnout členským státům konkrétní řešení.²⁵⁾

Společné úsilí a využití vodních toků Evropy by však mohlo EHK uložit další úkoly. V Rakousku uvažují o tom, postavit na Dunaji dvanáct elektráren a jedno společné dílo s ČSSR u Wolfstahlu. Z naší strany připravujeme zahájení výstavby Dunajské elektrárny Gabčíkovo-Nagymaros. Bulharsko a Rumunsko mají v plánu postavit u Vidinu a Sviatova pohraniční elektrárny o kapacitě 7,3 miliardy kWh, Rumunsko hodlá dále samostatně postavit přehradu v blízkosti Brailly. Vodní energie Dunaje ovšem jenom na území MLR obnáší dalších nevyužitých 4,4 miliardy kWh, přičemž z Dunaje se celkově dá získat více než 45 miliard kWh energie ročně.

Pro myšlenku realizace námětů, o kterých jsme tu hovořili, zejména pro plán dopravního a energetického využití Dunaje, je proto možno získat podporu i dalších států, nejenom podunajských, přičemž nelze vyloučit, že také námořní obchodní země, jako je Dánsko, Norsko, Holandsko a jiné, by o propojení vodních cest, které by zvýšily možnosti rozvoje obchodu a obchodních výměn mezi Evropou a jinými kontinenty, projevíly značný zájem.

Společné problémy mají evropské země rovněž při řešení otázek *zlepšování životního prostředí* (čistota vody, vzduchu) a v boji s nepříznivými důsledky „civilizačního“ procesu světa, například s hlukem.

Znečišťování vod a ovzduší je dnes všeobecným problémem průmyslově vyspělých států. Voda řeky Seiny, o níž císař Julian ve IV. století našeho letopočtu psal, že je křišťálově čistá, a proto ji on i jeho vojáci rádi pijí, je dnes

²⁴⁾ Regionální Komise OSN pro Asii a Dalní východ započala přede dvěma lety realizovat projekt výstavby dvou dálnic — jedna vede od tureckých hranic až do Saigonu v délce asi 10 200 km, druhá spojí silnicí dlouhou přes 12 000 km Irák s Denpasorem na Jávě. Náklady projektu dosáhnou celkové výše 2—3 miliard dolarů. Značnou část projekčních nákladů hradí Rozvojový fond OSN.

²⁵⁾ O studiích v rámci EHK doposud provedených podávají přehled *Dok. EHK W/Trans/WP 34/49 a W/Trans/WP 34/42*.

znečišťována kaly stovek závodů,²⁶⁾ právě tak jako další, v minulosti „opěvované“ řeky — Rýn, Labe, Vltava, Váh i Tisa. Rovněž soustavné znečišťování vzduchu benzinovými výpari, dieselovými a proudovými stroji, exhalacemi závodů, tepláren a elektráren dosáhlo již stupně, který ohrožuje zdraví nejenom dnešních, ale také příštích obyvatel naší planety.

Výrazným upozorněním pro celé lidstvo je v tomto ohledu skutečnost, že v zimě 1966 byly miliony obyvatel New Yorku nuceny plné čtyři dny dýchat vzduch prosycený karbonovými monoxydy, nitráty, sirou a jinými jedy, dokud vítr nepročistil ovzduší. Tato katastrofa si vyžádala 80 lidských životů a strádání dalších lidí, trpících poruchami dýchacích ústrojí.²⁷⁾ „Ničivý“ vzduch však nezpůsobuje škody pouze na organickém substrátu průmyslově vyspělých zemí. Devastuje krajinu, ničí historický fond, zvyšuje koróznost strojů a zařízení, snižuje odolnost izolací a stavebního materiálu, prostě negativně působí na všechno, čeho se dotýká; a jak je známo, vzduch se dotýká všeho.

O zlepšení přírodního prostředí člověka (asanace půdy, společenské využití historických fondů, modernizace měst, hygiena, estetičnost apod.) se dnes usiluje ve všech státech národními prostředky. Těmito otázkami se zabývají vědeckovýzkumné úkoly a realizují se také některá opatření k nápravě. Závažnou otázkou při řešení úrovně životního prostředí jsou standardy a normy jednotlivých uvedených komponentů, které by bylo třeba konfrontovat se zkušenostmi jiných zemí. Je například velmi důležité srovnávat ekonomická a technická řešení související s odstraněním těchto negativních jevů, nutná je výměna názorů na efektivnost jednotlivých zařízení, užitečné by bylo zvýšení sériovosti jejich výroby, rozšíření výrobní kooperace ve vhodných směrech apod. Také výměna odborných zkušeností by přispěla k posílení efektivnosti přijatých opatření a nebylo by jistě správné zásadně odmítnout také úvahu, že by některá země dala k dispozici část svého území pro mezinárodní experimentování a společné hledání nejnovějších řešení. Právě tak pokud se týká znečišťování vod, neexistují již dnes žádné rozumné argumenty proti myšlence velkorysejšího řešení: například společným projektem „čištění vod“ v několika zemích, k jehož zdaru by mohly Spojené národy přispět v mnoha směrech, včetně materiální kontribuce.²⁸⁾

Evropské státy mají mnoho společných problémů, které je možno řešit spojenými silami a spojením prostředků. „Vývoj lidské společnosti — praví se v československém memorandu předloženém na XX. plénu EHK v roce 1965 — staví před lidstvo nutnost řešit dalekosáhlé problémy, které donedávna nebyly aktuální ani z hlediska potřeb, ani z hlediska technických možností.“

Socialistické státy ovšem nijak nechťejí, aby se Evropa izolovala od světo-

²⁶⁾ Na Seině je přes 1000 průmyslových závodů, na Loiře 600, v povodí Mosselly a Rýna 500, na Rhôně 700. U pramenů Rýna ve Švýcarsku připadá na 1 cm³ vody 30 bakterií, na německo-holandských hranicích již 200 000. Na stejném místě nesou vody Rýna každých 24 hodin 40 000 tun soli, tj. množství, které by stačilo na zničení celého holandského zemědělství. Vážným stavem se zabývala studie Evropské rady a došla k závěru, že bez rychlé a účinně koordinované akce se může stát situace „neopravitelnou“, tj. že biologicky mrtvé řeky již nebude možno očistit a oživit vůbec. Viz *Journal de Genève* z 19. a 20. 8. 1967, str. 10.

²⁷⁾ Viz *Poselství presidenta Johnsona Kongresu*, Press Release Stálé mise USA, Ženeva 1. 2. 1967.

²⁸⁾ Na XXII. plénu EHK byla z iniciativy ČSSR přijata rezoluce (5/XXII), kterou se svolává v r. 1969 mezinárodní konference věnovaná otázkám ochrany a tvorby životního prostředí (*Dok. ECE/XXII/L. 34*, str. 6).

vých hospodářských problémů. Naopak. Chápou rozvoj celoevropské spolupráce jako nutnou podmínku pro získání prostředků, které by bylo možno dát k dispozici pro řešení vážných ekonomických a sociálních problémů třetího světa. Systematika této spolupráce má však určité zákonitosti, které vyžadují harmonický a efektivní rozvoj celoevropské spolupráce i přeso, že se tento přístup může zdát v některých konkrétních situacích značně romantický. Lidská zkušenost však učí, že je někdy lépe než po logaritmicím pravítku sáhnout do pokladnice lidové moudrosti, z níž mimo jiné pochází i rčení, že „nikdy není třeba měřit vrchol hory dříve, než ho dosáhneme“. Vývoj situace v Evropské hospodářské komisi OSN od podání čs. memoranda v roce 1965 po Deklaraci přijatou jubilejním plénem v roce 1967 tento optimismus plně opravňuje.